

Innledning

Når det blir bestemt at det skal være en sosiolog i stedet for for eksempel en psykolog eller en historiker som skal lage en bestemt undersøkelse, er det allerede foretatt en innstramning av oppgaven og en understrekning av visse aspekter som mer vesentlige enn andre. For sosiologen vil som alle de andre danne sine problemstillinger i overensstemmelse med sin faglige bakgrunn og dens begrensninger.

Sosiologen vil ikke stanse opp ved individet og prøve å forklare dets atferd og motiver i hver enkelt handlingseenhet, men vil heller prøve å samle systematisk kunnskap om det som gjelder *generelt* for *grupper* av individer i samhandling med andre grupper i samfunnet. Han vil understreke det *sosiale* aspekt og vise at alle disse grupper er deler av en større sammenheng. Skal sosiologen ta fenomenet ugifte mødre opp til behandling, vil det være rimelig å se det i lys av de institusjonelle mønstre som hersker i samfunnet. For å kunne forstå den unormale atferd er det som regel nødvendig også å undersøke den *normale* atferd. Men det er ikke ut fra sine egne verdier eller normer at sosiologen klassifiserer atferd som normal eller unormal. Han reiser i stedet spørsmål om hvilke grupper det er som definerer en bestemt atferd som

normal eller unormal. Han prøver for eksempel å kartlegge gruppenes toleransegrenser, for disse grensene trekkes ofte noe forskjellig i de forskjellige grupper. Og det som nærmest er syndig innenfor én gruppe, kan godt være normalt og høyverdig innenfor en annen. Videre kan sosiologen reise spørsmål om hvilke virkninger avvikende atferd har for gruppen, og hvilke sanksjoner gruppen er villig til å anvende overfor dem som avviker. Han kan reise spørsmål om hvem avvikerne er, dvs. hvordan de er plassert i gruppestrukturen. Og alt dette kan bidra til å forklare hvorfor avvikerne har oppført seg på en måte som ikke er i samsvar med gruppens normer.

Legalt har riktignok ikke samfunnet tatt skrittet til å straffe den ugifte mor. Tvert imot gir samfunnet henne jo til en viss grad støtte til oppfostringen av barnet. Dette skyldes samfunnets generelle verdioppfatninger om bevaring av menneskeliv, en positiv verdiorientering som ikke kan brukes spesifikt og negativt selv i ekstreme avvikertilfelle. På en tid da den humane innstilling var mindre utbredt, kunne ugifte mødre faktisk straffes legalt. Men samfunnet har andre sanksjoner enn de legale til rådighet. For mange vil de *uformelle* sosiale sanksjoner fortone seg som et større onde enn de legale sanksjoner, og det er ingen tvil om at i langt de fleste tilfelle vil den *uformelle sosiale kontroll* være mer virkningsfull enn den *formelle, legale kontroll*. De sosiale sanksjoner spenner over et vidt register som går fra en diskret rynken på nesen til fullstendig utstøtelse av medlemsgruppen.

Samfunnet er på ingen måte en homogen gruppe, der alle tenker og handler likt. Det består av mange grupper som vel stort sett er enige om at et barn bør fødes innenfor ekteskap, men som likevel oppfatter ugifte mødre på forskjellig måte og behandler dem på forskjellig vis. I Danmark var det i 1946 stor oppstandelse da en kvinnelig skoleinspektør fikk et barn uten å være gift og offentlig forsvarte sin atferd. Diskusjonen nådde til Norge, og Norsk Gallup benyttet da anledningen til å stille følgende spørsmål til et tverrsnitt av befolkningen: «Mener De det er riktig eller galt at en ugift kvinne i offentlig stilling beholder sin stilling hvis hun får et barn?»¹ Det var 70 prosent som mente at hun burde få beholde sin stilling, mens 19 prosent mente at hun ikke burde få beholde stillingen, og 11 prosent som enten ikke kunne eller ville uttale seg. Kvinnene var noe strengere enn mennene i sin dom, mens de yngre blant dem som ble spurt, var noe mer liberale i sitt syn enn de eldre. De høyere inntektsklasser var mindre innstilt på at den ugifte mor skulle få beholde stillingen enn de med lavere inntekt. En sammenligning mellom landsdeler viser størst forskjell mellom Nord-Norge og Sørlandet. I Nord-Norge var 77 prosent for at hun skulle få beholde stillingen. På Sørlandet var bare 42 prosent for. De store byene, Oslo, Bergen og Trondheim, hadde de mest aksepterende holdninger. Svarene på spørsmålet ble også sammenholdt med politisk tilhørighet. Tilhengerne av at den ugifte mor i offentlig stilling skulle få beholde stillingen fordelte seg da slik: Kommunistpartiet – 96 prosent, Arbei-

derpartiet – 77 prosent, Høyre – 73 prosent, Bondepartiet – 60 prosent, Kr. Folkeparti – 57 prosent, Venstre – 53 prosent.

Ovenstående eksempel kan minne oss om at avvik ikke er noe absolutt fenomen, men at det blir definert gjennom normene i de forskjellige grupper i samfunnet. Den ugifte mor betraktes som avviker alt etter hvem som bedømmer henne. Og hun definerer seg selv som avviker alt etter hvilken gruppe i samfunnet hun selv tilhører eller mener seg å tilhøre.

Boka faller i tre deler. Den første delen, som består av fire kapitler, er hovedsakelig basert på annenhånds opplysninger, slik som de forekommer i den offisielle statistikk, i fødselsmeldingene, i bidragsfogdenes og helserådenes arkiver, i folkeregistrene og andre steder. Her er det ved hjelp av en del bakgrunnsvariabler forsøkt fremstilt et statistisk bilde av den ugifte mor, med de endringer som har funnet sted og de endringer som kanskje vil finne sted. Annen del beskriver resultatene fra en intervju-undersøkelse foretatt blant ugifte mødre i Oslo. Tredje del inneholder noen mer generelle betraktninger omkring hvem det egentlig er som blir ugifte mødre, en oversikt over de forklaringer man har hatt på fenomenet, samt de virkninger disse forklaringer har hatt på de sosialpolitiske tiltak overfor ugifte mødre.

Bruken av uttrykket «ugift mor» er ikke fullstendig entydig gjennom hele boka. Der offisiell statistikk er brukt som kilde, tilhører ugifte mødre én av følgende kategorier:

1. Kvinner som foder et barn uten å ha inngått ekteskap.

2. Kvinner som tidligere har vært gift, men som når fødselen skjer, enten er skilt, separert eller enke, når barnet ikke er konsipert av den mann kvinnen var gift med.

3. Gifte kvinner som foder et barn og det er godtgjort (legalt) at faren er en annen enn den kvinnen er gift med.

I intervju-undersøkelsen omfatter «ugifte mødre» for eksempel bare den første kategori. Definisjonene er gjentatt på de relevante steder.

Man vil se at vi stort sett har konsentrert oss om tiden *etter* barnets fødsel. Dessuten har vi i intervju-undersøkelsen først og fremst behandlet situasjonen til de mødre som har beholdt barnet hos seg. Dette er bare noen av de begrensninger vi har satt. Mange ville ha synes at undersøkelsen også burde ha omfattet barna, eller i alle fall mødrene til de barn som ble adoptert bort eller satt i barnehjem. Men mange slike interessante problemer har vi måttet la ligge, fordi vi for overhodet å kunne komme i gang, måtte bestemme oss for å starte i et hjørne av dette enorme feltet.